

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นจำนวนมาก ซึ่งก่อให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ นำมาซึ่งความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สินและคุณภาพชีวิตของ ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนกลุ่มที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการ ดำรงชีพ กลุ่มนี้จึงมีความเสี่ยงสูงต่อการได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม (สำนักนโยบาย และแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550)

เป้าหมายของการอยู่ดีมีสุขของประชาชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดีเป็นสิ่ง สำคัญที่ต้องทำร่วมกัน เนื่องจากความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง ความพึ่งพากันของแต่ละ องค์ประกอบในระบบนิเวศ การดำรงชีวิตของมนุษย์และกิจกรรมของมนุษย์จำเป็นต้องอาศัย ปัจจัยพื้นฐานจากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองตอบความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์มักจะส่งผลกระทบต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแทบทั้งสิ้นและมนุษย์เองก็ยังไม่มีการควบคุมและดูแล สิ่งแวดล้อมได้ดีเท่าที่ควรถึงแม้จะมีการกำหนดกฎระเบียบ มาตรการขึ้นมาเพื่อการจัดการป้องกัน และแก้ไขปัญหาแต่การบริหารจัดการก็ยังไม่มีประสิทธิภาพและไม่บูรณาการอย่างแท้จริงทำให้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมยังคงอยู่และส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและคุณภาพชีวิตต่อไป

ประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมในด้านต่าง ๆ อย่างมากมายเพื่อให้สามารถแข่งขัน กับนานาประเทศในเรื่องของเศรษฐกิจ ซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวถือเป็นรายได้ หลัก ระดับต้น ๆ ที่ประเทศไทยประสบผลสำเร็จซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เริ่มมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 ซึ่งในปีนั้นมีเงินรายได้จากการท่องเที่ยว 196 ล้านบาท (สถาบันวิจัยเพื่อการ พัฒนาประเทศไทย, 2544) อย่างไรก็ตามความสำเร็จของการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนี้ มุ่งเน้นผลประโยชน์ ด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 1-8 ที่เน้นทิศทางการท่องเที่ยวของประเทศไทยภายใต้แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแส หลักที่กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการ มุ่งดึงเงินตราจากนักท่องเที่ยว สร้างจุดขาย

ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยให้มากที่สุด โดยไม่สนใจผลกระทบด้านต่าง ๆ ในภายหลัง

ในขณะที่เดียวกันผลการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ผ่านมากำลังถูกประเมินว่าได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจคุ้มค้ำกับผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่ตามมาหรือไม่ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตเมืองท่องเที่ยวหลายแห่ง พบว่าการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบด้านสภาพแวดล้อมรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นมากมายหลายประการ อาทิเช่น เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว รูปแบบการใช้แรงงาน อีกทั้งยังเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมอื่น ๆ ตามมาเช่น ปัญหาอาชญากรรม โสเภณี การใช้แรงงานเด็ก ยาเสพติด และปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินอย่างมากมาและรวดเร็ว ทำให้เกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแข่งขันทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น (สุริย์, 2539)

ตำบลกุดช้างเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ทั้งป่าไม้และแหล่งน้ำรวมทั้งมีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แก่ คนพื้นเมือง ลีซอ ลาหู่ ม้ง อาข่า และ ปกาเกอญอ ซึ่งแต่ละชนเผ่ามีประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ตำบลกุดช้างจึงถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่อย่างมีศักยภาพ ทำให้มีผู้ประกอบการหลายกลุ่มเข้ามาลงทุนธุรกิจท่องเที่ยวอย่างหลากหลายรูปแบบ เช่น ปางช้าง ล่องแพ ล่องแก่ง เดินป่า ที่พักแรม ธุรกิจท่องเที่ยวเหล่านี้ได้มีส่วนช่วยเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในตำบลกุดช้างนอกเหนือจากอาชีพหลักคือการเกษตร ดังตัวอย่างชาวบ้านบ้านแม่ตะมานเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่คนในชุมชนประมาณร้อยละ 50 ได้เข้าทำงานเป็นลูกจ้างของธุรกิจท่องเที่ยวเหล่านี้ เช่น ความรู้ช่าง คนขับเกวียน คนเลี้ยงวัว คนขายของที่ระลึก แม่บ้าน พนักงานบริการอาหารและที่พัก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าธุรกิจท่องเที่ยวเหล่านี้จะมีส่วนช่วยในการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนตำบลกุดช้าง แต่ในขณะที่เดียวกันธุรกิจท่องเที่ยวเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรที่ดินในพื้นที่ตำบลกุดช้าง (ดวงพร, 2547) ในเฉพาะด้าน กล่าวคือ

1) ด้านทรัพยากรดิน ได้เกิดปัญหาการพังทลายของดิน (soil erosion) ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากปางช้างและกิจกรรมการนั่งช้างรวมทั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

2) ด้านทรัพยากรน้ำ ได้มีปัญหของคุณภาพน้ำที่นำมาอุปโภคบริโภคปนเปื้อนด้วยสารเคมีทางการเกษตรและมูลช้างเป็นจำนวนมากในช่วงที่มีกิจกรรมการเกษตรและช่วงที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวสูง

3) ด้านทรัพยากรป่าไม้ ได้มีปัญหการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีสาเหตุหลัก 3 ประการคือ

- 3.1) ธุรกิจและกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้ช้าง เช่น ปางช้างและการนั่งช้าง ซึ่งในปัจจุบัน หมู่บ้านบ้านแม่ตะมาน มีประชากรเพียง 130 ครัวเรือน แต่มีจำนวนช้างไม่ต่ำกว่า 160 เชือก ผลกระทบคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดจากความต้องการแหล่งอาหารตามธรรมชาติสำหรับช้างจำนวนมากที่ไม่สามารถควบคุมได้
- 3.2) กิจกรรมการล่องแพ มีความต้องการไม้ไฟจากป่าธรรมชาติจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้และสภาพแวดล้อม
- 3.3) กิจกรรมการเกษตร เริ่มมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพิ่มมากขึ้น ด้วยสาเหตุการขาดแคลนพื้นที่ทำกินของเกษตรกร โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่ขายที่ดินของตนเองไปก่อนหน้านี้แล้วให้กับนายทุนหรือนักธุรกิจที่เข้ามาดำเนินการในพื้นที่

ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้าง(อบต.กุดช้าง) จะต้องมีการวางแผนงานเกี่ยวกับการพัฒนาตำบลให้มีความมั่นคงและยั่งยืนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเกษตร และการท่องเที่ยว ตามอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล อ่างใน พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 มาตรา 66, 67 และ 68 ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรองรับกับปัญหาต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งการวางแผนงานในด้านต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานจำนวนมากในตำบลเป็นปัจจัยหลักในการวางแผน

ในปัจจุบันที่เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร (information age) ได้มีการนำสารสนเทศมาใช้ในทุก ๆ สาขา การดำเนินงานโครงการใด ๆ ก็ตามมักจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลสารสนเทศซึ่งบางโครงการต้องอาศัยข้อมูลทางด้านกายภาพหรือข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งหากไม่มีระบบที่สามารถให้คำตอบได้ จะทำให้ใช้เวลาค่อนข้างมากในการวางแผนงานและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหามักล่าช้าไม่ทันเหตุการณ์ นักวางแผนที่ต้องปฏิบัติงานในพื้นที่จึงต้อง

ใช้ระบบสารสนเทศช่วยในการจัดการประมงผล วิเคราะห์ และแสดงผลเชิงพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว (สุริย์, 2541)

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ (Geo-informatics technology) ซึ่งประกอบด้วย การสำรวจข้อมูลจากระยะไกล (Remote Sensing) ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) และระบบการกำหนดตำแหน่งบนพื้นโลก (Global Positioning System: GPS) ทำการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ของตำบลกีดช้าง โดยระบบสามารถแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์และสภาพทรัพยากรของพื้นที่ตำบลกีดช้างในปัจจุบันว่ากำลังเกิดอะไรขึ้น ที่ไหน และสามารถอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาได้โดยการแสดงเป็นข้อมูลในเชิงพื้นที่ (แผนที่เชิงเลขที่สามารถจัดการ วิเคราะห์ และแสดงผลได้ด้วยระบบคอมพิวเตอร์) ซึ่งจะสามารถทำให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานใน อบต. กีดช้าง ตลอดจนชุมชนผู้มีส่วนรวมได้เห็นปัญหาที่แท้จริงและชัดเจน โดยจะสามารถร่วมกันหาทางแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพนอกจากนี้จะได้ประยุกต์ใช้ระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ดังกล่าวบูรณาการร่วมกับ ตารางเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Matrix: SEM) ที่พัฒนาโดยสถาบันเพื่อการวิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (อารี และคณะ, 2552) ซึ่งเป็นโปรแกรมที่รวบรวมข้อมูลทางเศรษฐกิจ รายรับ รายจ่าย การบริหารงบประมาณในแต่ละกิจกรรมต่าง ๆ ของพื้นที่ตำบลกีดช้าง (เช่น คริวเรือน โรงเรียน วัด อนามัย เกษตรกร และบริษัทท่องเที่ยว เป็นต้น) โดยจะสามารถวิเคราะห์เพื่อจำลองและคาดการณ์ถึงการใช้งบประมาณของ อบต. กีดช้าง ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศทั้งสองระบบมาประยุกต์ใช้ในครั้งนี้ทำให้คนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าใจถึงปัญหาการพังทลายของดิน ปัญหาคุณภาพของน้ำ และสถานการณ์ป่าไม้ในปัจจุบัน รวมถึงผลกระทบและแนวทางการแก้ไขปัญหาของการใช้ทรัพยากรที่ดิน ซึ่งทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้เกิดแนวทางการแก้ไขร่วมกันโดยไม่มีความขัดแย้ง ซึ่งจะเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ที่ตกลงร่วมกัน โดยเน้นประโยชน์ส่วนรวมที่จะเกิดต่อทรัพยากรในพื้นที่ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้มีการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยการสนับสนุนของภาครัฐโดยผ่านทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ และอธิบายสภาพทรัพยากรที่ดินและลักษณะทางกายภาพของตำบลกุดช้าง
- 1.2.2 เพื่อวิเคราะห์และประเมินสถานภาพและสภาพปัญหาของทรัพยากรที่ดินในพื้นที่ตำบลกุดช้าง โดยเฉพาะปัญหาของทรัพยากรที่ดินในด้านการพังทลายของดิน คุณภาพน้ำ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้
- 1.2.3 เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาทรัพยากรที่ดินในด้านการพังทลายของดิน คุณภาพน้ำ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ โดยบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศเข้ากับโปรแกรมตารางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการวางแผน (Sufficiency Economy Matrix: SEM) ทั้งนี้ เพื่อหาแนวทางและมาตรการแก้ไขปัญหาและงบประมาณที่เหมาะสมสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้างต่อไป

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

พื้นที่ศึกษา คือ ตำบลกุดช้าง เนื้อที่ 271.65 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมจำนวน 8 หมู่บ้าน ประชากรตัวอย่างคือ ประชาชนที่เป็นตัวแทนของกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ ได้แก่ เกษตรกร ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจและบริการ หน่วยงานรัฐในพื้นที่ และกลุ่มอาชีพกลุ่มต่าง ๆ ภายในตำบลกุดช้าง

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาข้อมูลลักษณะทางด้านกายภาพของพื้นที่ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ด้านสังคม และเศรษฐกิจ ประเมินสถานภาพของทรัพยากรที่ดิน ด้านการชะล้างพังทลายดิน การตรวจสอบคุณภาพน้ำ การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ แนวทางการแก้ไขปัญหาทรัพยากรที่ดิน และแนวทางการบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียง แบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้าง